

پیامدهای الحاق ایران به سازمان جهانی تجارت در حوزه صنایع غذایی ایران (مورد کاوی صنایع غذایی استان آذربایجان شرقی)

* دکتر حسین وظیفه دوست

** دکتر بیژن صفوی

*** بهزاد احمدی

چکیده

پدیده جهانی شدن و توسعه پایدار از مهمترین مسائل اقتصادی هر کشوری می‌باشد که جزء از طریق تامین نیازهای ارزی و بالا بردن توان رقابتی تولیدات داخلی (به ویژه در صنایع مزیت‌دار) میسر نمی‌گردد. صنایع غذایی از جمله مهمترین صنایع مزیت‌دار کشور بوده که از لحاظ وفور مواد اولیه در کشور به قیمت ارزان، از لحاظ وجود منابع طبیعی، نیروی انسانی انبوه و متخصص و ... دارای مزیت تولیدی می‌باشد. سوال اصلی این پژوهش این است که الحاق ایران به سازمان جهانی تجارت چه آثار مثبت و منفی برای صنایع غذایی ایران (استان آذربایجان شرقی) دارد؟ بدین منظور کلیه شرکتهای فعال در زمینه تولید و صادرات مواد غذایی ۵۰ نفر کارکن و بیشتر استان آذربایجان شرقی به عنوان جامعه آماری مورد بررسی قرار گرفته و از سوی دیگر با استفاده از پرسشنامه، اطلاعات مورد نظر این شرکتها از بالاترین فرد مسئول در امور بازاریابی، مالی و اداری و سرپرست هر شرکت گردآوری شد. نتایج نشان

* استادیار، عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات تهران

تهران - بزرگراه اشرافی اصفهانی - به سمت حصارک - دانشکده مدیریت و اقتصاد دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات تهران

** استادیار، عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران جنوب

تهران - خیابان کارگر شمالی بالاتر از بلوار کشاورز - روبروی پارک لاله

*** دانش آموخته کارشناسی ارشد مدیریت بازرگانی (گرایش بازاریابی بین الملل)، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران (Behzad_sabr@yahoo.com)

تهران - بزرگراه اشرافی اصفهانی - به سمت حصارک - دانشکده مدیریت و اقتصاد دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات تهران

نویسنده مسؤول یا طرف مکاتبه: بهزاد احمدی

می‌دهد که الحاق ایران به سازمان جهانی تجارت در حوزه صنایع غذایی باعث خواهد شد که در کوتاه مدت یا میان مدت، شرکتهای سنتی تولیدکننده مواد غذایی و کارگاههای کوچک به خاطر عدم توانایی رقابت با شرکتهای خارجی در قیمت تمام شده، کیفیت و ...، ورشکست شوند. ولی با توجه به تواناییهای بالقوه‌ای که کشور ما بخصوص استان آذربایجان شرقی در تولید مواد غذایی دارد، در صورت مدرنیزه کردن سیستم تولید مواد غذایی و توجه به مسائلی از قبیل کیفیت، بسته‌بندی و رعایت استانداردهای جهانی، در بلند مدت صنایع غذایی ایران و استان می‌تواند به رقابت با شرکتهای خارجی در عرصه جهانی بپردازد.

واژگان کلیدی

جهانی شدن، سازمان جهانی تجارت، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، صنایع غذایی

مقدمه

جهانی شدن یکی از وجوه قدرتمند نظم جدید جهانی و بازگو کننده یکی از قوی ترین نیروهای موثر در تعیین مسیر آینده سیاره زمین می‌باشد. این پدیده دارای وجوه متعددی است که شامل ابعاد سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیست محیطی و غیره می باشد. آزاد سازی تجارت جهانی از مدتها قبل در دستور کار جامعه بین المللی قرار داشته چرا که تجارت بین المللی تحت تاثیر محدودیتهای تجاری وسیع و گسترده بوده است. تعرفه های وضع شده به وسیله کشورهای صنعتی سبب شده بود که یک جو حمایت گرایانه شدید اقتصادی در کلیه کشورها بوجود آید. در جریان برقراری نظم اقتصاد جهانی، کشورهایی که سیاست حمایت گرانه تجاری را در گذشته تجربه نموده بودند در صدد بر آمدند که جو تجاری آزادی را فراهم سازند. بدین ترتیب در سال ۱۹۴۷ «موافقتنامه عمومی تعرفه و تجارت»^۱ بین ۲۳ کشور و یک حوزه گمرکی (تایوان) منعقد شد و در دهم ژانویه ۱۹۴۸ به مرحله اجرا در آمد (یزدان پناه و همکاران، ۲۰۱۳: ۳۷۶). طی سالهای ۱۹۴۸ تا ۱۹۹۴ مذاکرات متعددی در چارچوب این موافقتنامه انجام گرفت تا اینکه در آخرین دور مذاکرات که در اروگوئه برگزار شد، سازمان جهانی تجارت (WTO)^۲ به عنوان نهادی جدید در مبادلات جهانی پا به عرصه گذاشت و از اول ژانویه سال ۱۹۹۵ نیز در مراکش رسماً کار خود را آغاز کرد. در حال حاضر ۱۴۹ کشور جهان بطور رسمی به عضویت این سازمان درآمده‌اند که در حدود ۹۷ درصد تجارت بین المللی را در اختیار دارند و تعداد ۲۷ کشور نیز در حال مذاکره جهت الحاق به این سازمان می‌باشند (سایت WTO، ۲۰۰۶).

ماهیت قوانین و مقررات WTO و فراگیری دامنه موضوعات فعالیت آن در زمینه تجارت بین الملل، کلیه کشورها را ناچار به عضویت در این سازمان می‌نماید و در عین حال اقتصاد و تجارت خارجی آنها را با چالشهای جدیدی روبه رو می‌سازد. ایران با آن که در بسیاری از سازمانهای تخصصی وابسته به سازمان ملل متحد عضویت دارد، اما از جمله کشورهایی است که هنوز به عضویت این سازمان در نیامده است، بلکه بعنوان عضو ناظر در این سازمان حضور دارد. الحاق ایران به سازمان جهانی تجارت به عنوان یک هدف بلند مدت پس از شفاف سازی بازرگانی خارجی و اصلاح ساختار بنگاهها در افزایش کیفیت و کمیت کالاهای تولید شده قابل بررسی است. با اینکه در حال حاضر و در شرایط فعلی در کوتاه مدت به دلیل ضعفهای ساختاری و فقدان قدرت رقابتی صنایع ایران به علت سنتی بودن تکنولوژی بیشتر صنایع ایران، عضویت در سازمان تجارت جهانی مزیتی نخواهد داشت، اما شناخت قابلیتها، مزیتها و ضعفهای صنایع به جهت گیری صحیح کشور در عرصه تجارت جهانی کمک خواهد کرد. در این بین صنایع غذایی از جمله صناعی است که در بخش کالاهای غیر نفتی توانمندیهای بالقوه زیادی را برای کسب ارز به همراه دارد. از طرفی با توجه به اینکه این صنعت افراد زیادی را به خود مشغول کرده است می‌تواند عامل مهمی در ایجاد اشتغالهای دائمی و فصلی برای افراد جامعه باشد. همچنین تغییر در سیاستهای تجاری که حاصل الحاق ایران در سازمان جهانی تجارت خواهد بود می‌تواند گشایشهایی را

1. General Agreement of Tariffs and Trade (GATT)
2. World Trade Organization (WTO)

برای این صنعت به همراه داشته باشد و سبب گردد تا ایران در این صنعت مزیت نسبی و رقابتی خود را در تجارت محصولات این صنعت افزایش دهد. از آنجا که استان آذربایجان شرقی با توجه به تعداد شرکتهای فعال صادراتی موجود در این استان و همچنین وجود زمینهای حاصلخیز و نیروی انسانی ماهر فراوان، یکی از قطبهای صنایع غذایی کشور می باشد، لذا شناسایی وضعیت صنایع غذایی استان و بررسی آثار احتمالی الحاق ایران به WTO بر آن می تواند سبب گردد تا شرکتهای فعال صادراتی استان مزیت رقابتی و صادراتی خود را در تجارت محصولات غذایی افزایش دهند.

مفهوم جهانی شدن

جهانی شدن^۱ اساس شبکه ارتباطی بین ملت ها است. چنان که اقتصاد کشورها به واسطه تجارت بین المللی کالا و خدمات و به واسطه جریان سرمایه و نیز به خاطر مهاجرت نیروی کار با یکدیگر مرتبط هستند (Mensink & Bergeijk, 1997, 34)

جهانی شدن، فرایندی از تحول است که مرزهای سیاسی و اقتصادی را کمرنگ می کند، ارتباطات را گسترش و تعامل فرهنگها را افزون می نماید. جهانی شدن یک پدیده چند بعدی است که آثار آن قابل تسری به فعالیت های اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، حقوقی، فرهنگی، فن آوری و حتی محیط زیست است. صندوق بین المللی پول (IMF)^۲ جهانی شدن را «رشد وابستگی متقابل اقتصادی کشورها در سراسر جهان از طریق افزایش حجم و تنوع مبادلات کالا و خدمات و جریان سرمایه در ماورای مرزها و همچنین از طریق پخش گسترده تر و وسیع تر تکنولوژی» می داند (قانع بصیری، ۱۳۸۲، ۸-۵).

بازانسون^۳ مشخصه اصلی جهانی شدن را در موارد زیر می داند:

- یکپارچه شدن تجارت از طریق حذف مرزهای تجاری
- تحرک بین المللی سرمایه
- تسریع در مبادله تکنولوژی
- افزایش عمومی در مصرف گرایی جهانی (Bazansoon, 2004, 2).

به گفته پروفیسور لستر تارو، اقتصاد جهانی اقتصادی است که در آن عوامل تولید، منابع طبیعی، سرمایه، دانش فنی، نیروی کار و نیز کالاها و خدمات در سراسر جهان جابجا می شوند (تارو، ۱۳۷۶، ۲۰۹). جهانی شدن به دنیایی ارجاع دارد که در آن، جوامع، فرهنگها، حکومتها و اقتصادها تا حدودی به هم نزدیکتر شده اند به گونه ای که رویدادهای محلی تحت تاثیر حوادثی شکل می گیرد که کیلومترها از آن فاصله دارد (Kili, 2002, 11). با توجه به تعاریف متعددی که از جهانی شدن ارائه شده است، جهانی شدن را می توان فرایندی در نظر گرفت که در آن مرزهای اقتصادی میان کشورها هر روز کمرنگ تر می شود و تحرک روز افزون منابع، کالا، خدمات، سرمایه و حتی نیروی انسانی در ماورای مرزها سهل تر صورت می گیرد و در نتیجه به افزایش تولید و مصرف در کشورها می انجامد. در روند جهانی

1. Globalization
2. International Monetary Fund
3. Bazansoon

شدن، میدان رقابت از سطح منطقه به سطح جهانی گسترش می‌یابد و در این روند کشورهایی موفق‌تر هستند که قدرت بالاتری در بعد تجارت بین‌المللی داشته باشند.

پیامدهای اقتصادی جهانی شدن

از زمان آدام اسمیت اقتصاد دانان بر آثار مثبت تجارت آزاد بر نرخ رشد اقتصادی آگاه بوده‌اند. طبق نظریه‌های اقتصادی، تجارت آزاد به توزیع بهینه عوامل تولید و در نتیجه حداکثر شدن رشد منجر می‌شود. در یک اقتصاد باز، از آنجایی که بنگاه‌ها به بازارهای بزرگتری دسترسی دارند، لذا انگیزه و امکان بیشتری در بکارگیری ابتکارات و اختراعات، بهره بردن از منافع تولید انبوه دارند. این امر منجر به افزایش سرمایه‌گذاری و در نتیجه، افزایش رشد درآمد ناخالص داخلی می‌شود. همچنین باز بودن تجاری سبب دست یافتن بنگاه‌های یک کشور به دانش و فن‌آوری کشورهای دیگر و بهره بردن از آنها به منظور افزایش بهره‌وری تولید می‌شود. از جمله مجراهای عمده چنین امری، سرمایه‌گذاری‌های مستقیم خارجی است که از آن طریق کشورهای در حال توسعه با روش‌های پیشرفته تولید در کشورهای صنعتی آشنا می‌شوند. مزیت دیگر این است که گسترش تجارت بین‌المللی به ساماندهی اقتصادی داخلی منجر می‌شود و مدیریت تولید کشور را بهبود می‌بخشد. مکانیزم این تحول از این طریق است که تجارت آزاد مسوولین مملکتی را وادار می‌دارد تا سیاست‌های سنجیده‌تری را در زمینه اقتصاد کلان پیاده نمایند. زیرا باید زمینه تقویت بنگاه‌های داخلی جهت رقابت در بازارهای جهانی و نیز جذب سرمایه‌گذاری‌های خارجی را فراهم آورند. به بیان دیگر، همگرایی با اقتصاد جهانی سیاست‌گذاران را به تعقیب سیاست‌هایی وا می‌دارد که ثبات اقتصاد کلان را به دنبال داشته باشد. تحقیقات نشان می‌دهد که اقتصادهای باز در مقایسه با اقتصادهای بسته به طور متوسط از ۲/۵ درصد رشد سالانه بیشتری برخوردار بوده‌اند. و بین اقتصادهای باز و افزایش رشد رابطه‌ای مثبت وجود دارد (Warner & Jeffrey, 1995, 16).

ابزارهای جهانی شدن

در یک تقسیم بندی کلی، ابزارهای جهانی شدن را می‌توان به چهار دسته تقسیم کرد:

الف) تجارت بین‌المللی

هر چه حجم مبادلات کشورها بیشتر باشد، میزان ارتباط و همبستگی میان آنها افزایش یافته و ادغام اقتصادی و جهانی شدن سهل‌تر خواهد شد. بر اساس نظریه‌های اقتصادی، تجارت آزاد باعث شکل‌گیری تولید در کشورها بر پایه مزیت نسبی آنها می‌شود. این امر نیز منجر به تشویق تولید و صادرات کالاها و خدماتی می‌شود که با توجه به منابع موجود در کشور با هزینه کمتر، تولید می‌شوند و واردات جایگزین تولیدات داخلی کالاها و خدماتی می‌شود که در این کشورها با توجه به منابع و امکانات موجود، گرانتر تولید می‌گردند. به عبارت دیگر، برقراری تجارت آزاد منجر به شکل‌گیری نظام تولید کشورها بر پایه مزیت نسبی شده و به تبع آن از منابع موجود در کشور به نحو کاراتری استفاده خواهد شد. در فرایند

فعلی جهانی شدن که از جنگ جهانی دوم به بعد آغاز شده است گسترش تجارت خارجی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. امضای موافقت نامه عمومی تعرفه و تجارت (گات) و تبدیل این نهاد به سازمان جهانی تجارت در سال ۱۹۹۵، موبد این موضوع می‌باشد. روند افزایش اعضای گات و در پی آن سازمان جهانی تجارت در طول زمان، می‌تواند بیانگر اهمیت این نهادها در برقراری تجارت آزاد و ایجاد وابستگی اقتصاد کشورها به یکدیگر و جهانی شدن اقتصاد باشد.

ب) سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و سایر جریان‌های سرمایه‌ای

طی دو دهه گذشته، اشکال مختلف جریان‌های سرمایه از رشد بالایی برخوردار بوده است. سیال شدن سرمایه و رشد سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی باعث شکوفا شدن مزیت‌ها در اقصی نقاط دنیا شده و با افزایش وابستگی اقتصاد کشورها، فرایند جهانی شدن سرعت گرفته است. بنابراین ایجاد فضای باز جهت تحریک سرمایه در سطح بین‌المللی باعث هماهنگی و همگرایی در سیاست‌های اقتصادی کشورها شده و از این طریق با افزایش رقابت میان مناطق مختلف و مقامات دولت‌ها، روند جهانی شدن تسهیل گردیده است.

ج) بین‌المللی شدن تولید

پس از آنکه جریان سرمایه میان کشورها شدت پیدا کرد، این امکان فراهم شد که عرضه تولیدات در کشورهای مختلف بر پایه مزیت رقابتی انجام گیرد. امروزه، مزیت نسبی شرط لازم و مزیت رقابتی، شرط کافی برای موفقیت در بازارهای جهانی است. در جهان امروز، تولید کالاها و حتی اجزای یک کالا در سطح بین‌المللی بر پایه مزیت رقابتی، شکل می‌گیرد و بنابراین اجزای مختلف یک کالا در کشورهای مختلف که شرایط بهتری برای تولید آن کالا دارند، تولید می‌شوند و در نهایت در کشور ما یا در کشور ثالثی مونتاژ می‌گردد. یعنی از طریق ایجاد «کارخانه جهانی»، ادغام تولید میسر می‌شود. نتیجه این امر، افزایش همبستگی اقتصادی کشورها و سرعت بخشیدن به فرایند جهانی شدن بوده است.

د) تبادل تکنولوژی

یکی از عوامل مهم و موثر در فرایند جهانی‌سازی، پیشرفت و جهانی‌گرایی تکنولوژی بوده است. پیشرفت سریع تکنولوژی اطلاعاتی (کامپیوتر- مخابرات) در روند جهانی شدن نقش بسزایی داشته است. در واقع انقلاب اطلاعاتی، ادغام را تسریع کرده و موانع ایجاد شده از طریق فاصله‌های فیزیکی و جغرافیایی را از بین برده و یا محدود کرده است. علاوه بر پیشرفت‌های اطلاعاتی، جهانی‌گرایی تکنولوژی نیز نقش بسزایی در روند جهانی شدن اقتصاد ایفا نموده است (بهکیش، ۱۳۸۱، ۳۹-۳۱).

ایران و سازمان جهانی تجارت

در سال ۱۳۷۵ درخواست پیوستن ایران به WTO از طریق نمایندگی دائم کشورمان در ژنو به دبیرخانه WTO ارائه گردید، اما در دستور کار آن سازمان قرار نگرفت. بر خلاف رویه معمول سازمان که

درخواست‌های الحاقی در اولین نشست‌های بعدی شورای عمومی بررسی و تصویب می‌شود، نزدیک به ۵ سال طول کشید تا درخواست ایران در دستور کار شورای عمومی قرار گیرد و پس از آن بیش از ۴ سال بررسی آن در شورای عمومی به درازا کشید تا سرانجام در ۵ خرداد سال ۱۳۸۴ به تصویب شورا رسید و ایران به عنوان عضو ناظر این سازمان پذیرفته شد.

صنایع غذایی استان آذربایجان شرقی و اهمیت آن در اقتصاد ایران

استان آذربایجان شرقی به دلیل واقع شدن در منطقه معتدل کوهستانی فاقد منطقه بیابانی است و ۲۷ درصد از وسعت استان برای کشاورزی قابل بهره‌برداری است. سهم بخش کشاورزی از تولید ناخالص داخلی استان معادل ۳۴/۶ درصد برآورد شده است. این استان با تولید حدود ۳۶۵ هزار تن سیب، ۳۱۱ هزار تن انگور، ۱۳۳ هزار تن بادام و ۱۹۸ هزار تن گردو به ترتیب ۱۵/۶۴ درصد سیب، ۱۱/۴۳ درصد انگور، ۱۲/۹ درصد بادام و ۱۱/۰۸ درصد گردو و همچنین بیش از ۱۰۳ هزار تن میوه‌جات هسته‌دار کشور را تولید می‌کند (سازمان جهاد کشاورزی استان آذربایجان شرقی، ۱۳۸۴). وجود کارخانجات متعدد از جمله خشکبار و تنقلات به ظرفیت تولید بیش از صد هزار تن در سال و همچنین وجود چندین واحد فعال کنسانتره با ظرفیت جذب بیش از ۱۲۰ هزار تن انواع میوه در سال و ظرفیت سردخانه‌ای ۷۰ هزار تنی، توانسته است در زمینه ارزش تولیدات و فروش محصولات صنعتی، ۱۹/۷ درصد از سهم استانی و ۶/۱۹ درصد از سهم کشوری را به خود اختصاص دهد (سالنامه آماری کل کشور، ۱۳۸۴). بدلیل دارا بودن خاک حاصلخیز و امکان پرورش انواع محصولات زراعی، صنایع تبدیلی و مواد غذایی و آشامیدنی، تعداد این صنایع در این استان از رشد جالب توجهی برخوردار گردیده، به طوری که بیش از ۲۵۰ واحد صنعتی جدید در طول برنامه دوم و سوم توسعه در این بخش فعال گشته‌اند و ۲۰۰ واحد دیگر در حال نصب و بهره‌برداری می‌باشند لذا این امر موجب افزایش تعداد شاغلین این بخش در طول برنامه دوم و سوم توسعه گردیده است. در استان آذربایجان شرقی ۳۴۰۰ واحد تولید فعال وجود دارد که ۷۰ درصد تولیدات آنها صادراتی است و عمده‌ترین صادرات صنعتی استان مربوط به صنایع غذایی و دارویی عموماً شامل تنقلات، ماکارونی و رب گوجه‌فرنگی و محصولات صنایع ماشین‌آلات و تجهیزات می‌باشد (سعادت، ۱۳۸۵، ۲۶-۲۴).

بازرگانی خارجی استان آذربایجان شرقی

استان آذربایجان شرقی به خاطر قرار گرفتن در مسیر ارتباطی میان شرق و غرب دنیا، سابقه طولانی و سنتی در تجارت خارجی دارد و همواره این نقش را حفظ نموده است به نحوی که در سال‌های اخیر با دارا بودن ۹۶۹ میلیون دلار صادرات غیرنفتی، سهم عمده‌ای از صادرات غیرنفتی کشور را به خود اختصاص داده و رتبه اول صادرات غیر نفتی کشور را بدست آورده است. میزان صادرات کالاهای صنعتی استان معادل ۳۹۷/۶ میلیون دلار می‌باشد که حدود ۵۰ درصد از صادرات استان را تشکیل می‌دهد. عمده‌ترین صادرات صنعتی استان مربوط به صنایع غذایی و دارویی، شامل تنقلات، ماکارونی و رب بوده و توانسته است با صادرات ۲۴۴۱۴۷ تن انواع محصولات، ۲۰/۱۰ درصد از سهم تولید کشوری را به خود اختصاص دهد (مرکز

آمار ایران، ۱۳۸۴). صادرات صنایع غذایی از ۱۴۸۸۴ تن در سال ۱۳۸۰ به ۵۲۸۹۲ تن در سال ۱۳۸۴ رسیده است (گمرک استان آذربایجان شرقی، ۱۳۸۵) که نشان از رشد ۳۵۵ درصدی میزان صادرات این صنعت در طی چهار سال اخیر دارد. در بین صادرات صنایع غذایی، بیسکویت و انواع شیرینی با ۷۸۵ درصد، بیشترین رشد را در بین صنایع غذایی استان داشته است و توانسته است با سهمی در حدود ۵۸/۶ درصد از صادرات صنایع غذایی، رتبه اول را در بین سایر صنایع غذایی استان بدست آورد. رب گوجه فرنگی، نوشابه و آب معدنی و شکلات، دیگر محصولات صادراتی صنایع غذایی استان بودند که به ترتیب توانسته‌اند بعد از بیسکویت بیشترین رشد را در بین سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۴ داشته باشند. سایر محصولات نیز از رشد منفی در طی این سال‌ها برخوردار بودند. بنابراین همانطور که از جدول شماره (۱) نیز ملاحظه می‌گردد، استان آذربایجان شرقی در تولید برخی از محصولات صنایع غذایی دارای توانایی‌های تولیدی بیشتری بوده است ولی به دلیل مشکلاتی که بیشترشان ناشی از عدم مدیریت و برنامه‌ریزی صحیح، بسته‌بندی نادرست، عدم شناخت کافی از بازارها و عدم رعایت استانداردهای کیفی در تولید، نتوانسته از این توانایی تولیدی استفاده کند و به همین خاطر میزان تولید آنها به مقدار قابل توجهی، همان طور که از جدول نیز قابل مشاهده است، کاهش یافته است. به عنوان مثال آب میوه و کنسانتره یکی از این محصولات است که میزان تولید آن از ۴۲ درصد در سال ۱۳۸۰ به ۳ درصد در سال ۱۳۸۴ رسیده است. این در حالی است که استان آذربایجان شرقی یکی از استان‌هایی است که به دلیل داشتن زمین‌های حاصل خیز و آب و هوای متنوع، دارای شرایط ایده‌آل تری در تولید میوه‌جات مختلف است.

جدول ۱- مقایسه کالاهای تولیدی صنایع غذایی استان
از نظر میزان رشد و سهم از صادرات صنایع غذایی استان در طی سالهای ۸۴-۸۰

سهم از صادرات صنایع غذایی استان					میزان رشد درصد	نام کالا
۱۳۸۴	۱۳۸۳	۱۳۸۲	۱۳۸۱	۱۳۸۰		
۵۸/۶	۳۵	---	۲۵/۸	۲۶/۵	۷۸	بیسکویت
۱۵/۸	۸	---	۱۵/۷	۱۱/۷	۳۵۶	شکلات
۱/۹	۱/۶	---	۲/۸	۱/۶	۴۲۷	رب گوجه فرنگی
۰	۱/۰۹	---	۱/۵	۱/۶	-۲۵	سرکه و ترشی
۳	۵/۴	---	۱۶	۴۲	-۲۵	آب میوه و کنسانتره
۲۱/۴	۴۶/۳	---	۳/۳	۲	۴۲۰	آب معدنی و نوشابه
۰	۱/۱۶	---	۱	۲/۳	-۹/۶	ماکارونی
۲/۵	۳/۶	---	۳۵	۱۳	-۷۰	سایر
۳۵۵						جمع صادرات

ماخذ: نتایج تحقیق

-- به دلیل ناقص بودن اطلاعات آماری گمرک استان در سال ۱۳۸۲ از آوردن اطلاعات آماری این سال خودداری شده است.

پژوهش انجام شده

اهداف اصلی این پژوهش شناسایی پیامدهای الحاق ایران به سازمان جهانی تجارت (WTO) در حوزه صنایع غذایی ایران (صنایع غذایی استان آذربایجان شرقی) می‌باشد. روش‌های انجام کار در این تحقیق با توجه به موضوع مورد بررسی و روش گردآوری اطلاعات و داده‌های آماری، از نوع میدانی است. در مطالعه‌های میدانی هدف کشف روابط بین متغیرهای مورد مطالعه است که در شرایط واقعی اتفاق می‌افتد و پژوهشگر در متغیرهای آن دخل و تصرفی انجام نمی‌دهد و داده‌های تحقیق، ابتدا توصیف و به دنبال آن کشف و تبیین صورت می‌گیرد (خاکی، ۱۳۸۲، ۲۱۶). به عبارت دیگر این پژوهش برحسب روش توصیفی-پیمایشی است. هدف روش پیمایشی توصیف، تبیین و کشف روابط بین پدیده‌ها است (دلاور، ۱۳۸۳، ۳۸). و از آن لحاظ که نتایج مورد انتظار این پژوهش می‌تواند مورد استفاده شرکت‌ها، محققین و سازمان‌های ذی ربط واقع شود، «کاربردی»^۱ خواهد بود. پژوهش کاربردی پژوهشی است که استفاده علمی خاص برای نتایج حاصل از آن در نظر گرفته می‌شود و جنبه تئوری، تجربی دارد (همان منبع، ۳۹).

قلمرو مکانی پژوهش (جامعه آماری)

جامعه مورد نظر، متشکل از همه اعضای واقعی یا فرضی است که پژوهشگر علاقه‌مند به تعمیم یافته‌های پژوهش به آنها است و به آن، جامعه هدف نیز می‌گویند (نیکومرام، ۱۳۸۳، ۸۷). در پژوهش حاضر جامعه آماری، تمام واحدهای صنایع غذایی فعال ۵۰ نفر کارکن و بیشتر صادراتی استان آذربایجان شرقی (N=۵۶) را شامل می‌شود. جامعه مورد مطالعه، که با استفاده از یک قید از جامعه مورد نظر بدست می‌آید و در عمل تحت بررسی قرار می‌گیرد که به آن جامعه مورد بررسی^۲ نیز می‌گویند.

ابزارهای جمع‌آوری داده‌های پژوهش

در این پژوهش از روشهای زیر برای جمع‌آوری اطلاعات استفاده شده است:

- مطالعات کتابخانه‌ای شامل مطالعه کتب، مقالات و طرح‌های پژوهشی
- جستجو در اینترنت و استفاده از منابع اینترنتی
- مصاحبه با کارشناسان و صاحب‌نظران
- استفاده از پرسشنامه

پرسشهای پژوهش (فرضیه‌ها)

- آثار مثبت الحاق ایران به سازمان جهانی تجارت بر صنایع غذایی استان آذربایجان شرقی چیست؟
- آثار منفی الحاق ایران به سازمان جهانی تجارت بر صنایع غذایی استان آذربایجان شرقی چیست؟

1. Applied Research
2. Survey Population

روش تحلیل داده‌ها

به منظور تجزیه و تحلیل داده‌های آماری پژوهش، ابتدا اطلاعات حاصل از پرسشنامه دسته‌بندی و در جدول اصلی وارد شده و سپس با استفاده از نرم افزار SPSS در دو بخش روش توصیفی (تنظیم جدول و نمودار) و استنباطی (تحلیل عاملی و آزمون کولوموگروف اسمیرنف) مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته‌اند.

نتایج حاصل پژوهش

با استفاده از داده‌های جمع‌آوری شده و آزمون دو فرضیه تحقیق (سوالات تحقیق) با آمارهای استنباطی، در کل به پنج عامل دست یافتیم که سه عامل مربوط به آثار مثبت الحاق ایران و دو عامل مربوط به آثار منفی الحاق ایران به سازمان جهانی تجارت بر صنایع غذایی استان آذربایجان شرقی بود.

عامل اول مثبت: بوجود آمدن فرصت‌ها، افزایش رقابت‌پذیری و افزایش صادرات صنایع غذایی.

عامل دوم مثبت: دسترسی به بازار جهانی جدید در زمینه صنایع غذایی.

عامل سوم مثبت: گسترش فعالیت بخش خصوصی همراه با سرمایه‌گذاریهای خارجی در زمینه صنایع غذایی.

عامل اول منفی: کاهش حمایت‌های دولت و در نتیجه عدم توانایی برخی از شرکت‌ها برای رقابت با شرکتهای دیگر.

عامل دوم منفی: سنتی بودن تولید صنایع غذایی، عدم توانایی شرکت‌ها در رقابت با شرکت‌های خارجی و در نتیجه ورشکستگی این شرکت‌ها.

همچنین با استفاده از تجزیه و تحلیل‌هایی که از طریق آزمون اسمیرنف برای تک‌تک سوالات انجام شد، به تعدادی از آثار مثبت و منفی به شرح ذیل دست یافتیم:

آثار مثبت:

- الحاق ایران به WTO، بازارهای جهانی جدیدی را به روی محصولات غذایی استان می‌گشاید.
- به دلیل فشرده شدن رقابت و افزایش رقبا در عرصه بین‌المللی، تولیدکننده برای بقا ناچار به بهبود و ارتقاء کیفیت محصولات خود می‌باشد.
- الحاق به سازمان جهانی تجارت موجب ورود دانش فنی و تکنولوژی مدرن و با قیمت مناسب می‌شود. در نتیجه ماشین‌آلات فرسوده واحدهای صنایع غذایی به ماشین‌آلات مدرن مجهز می‌شوند.
- سازمان جهانی تجارت دروازه‌ای برای جهانی شدن است. ورود و جذب سرمایه‌های خارجی قطعاً وضعیت صنایع غذایی استان را تغییر خواهد داد.

- سازمان جهانی تجارت اصلاحات اساسی در زیر ساختها را طلب می‌کند. بنابراین بهبود زیرساخت‌های به کاهش هزینه‌ها منجر می‌گردد.
- تولید محصولات با کیفیت و متناسب با سلیقه و نیاز بازار جهانی، منجر به افزایش صادرات محصولات غذایی می‌گردد.
- سازمان جهانی تجارت مقررات و استانداردهای خاصی را برای محصولات غذایی در نظر گرفته است. الحاق به این سازمان منجر به ارتقاء استانداردهای کیفی محصولات غذایی شده و امکان رقابت با کالاهای مشابه خارجی را فراهم می‌سازد.

آثار منفی:

- الحاق به سازمان جهانی تجارت، گشودن دروازه‌های کشور به روی محصولات متنوع خارجی است. در نتیجه افزایش واردات محصولات غذایی را به دنبال خواهد داشت.
- تسهیل در واردات کالاهای ارزان قیمت و عدم امکان رقابت برخی تولیدکنندگان جزء داخلی با رقبای خارجی، بسیاری از صنایع کوچک را تعطیل خواهد کرد.
- بیکاری گسترده در اثر تعطیلی صنایع کوچک
- صنایع شدیداً به حمایت‌های دولت وابسته هستند، پیوستن به WTO به معنای کاهش حمایت‌های دولت است.

پیشنهادها

در حال حاضر اقتصاد ایران بیش از پیش، نیاز به توسعه تولیداتی دارد که ضمن بهبود وضع اقتصاد داخلی بتواند سبب افزایش صادرات غیرنفتی گردد. زیرا متکی بودن اقتصاد ایران بر درآمدهای نفتی و تاثیرپذیری این درآمدها از مسائل سیاسی، اقتصادی و بین‌المللی، آسیب‌پذیری و شکنندگی اقتصاد کشور را موجب شده است. در این بین صنایع غذایی علاوه بر نقش مهمی که در اقتصاد داخلی کشور دارد، می‌تواند تاثیر بسزایی در امر صادرات غیرنفتی داشته باشد. بنابراین در این پژوهش پس از بررسی فرصت‌ها (آثار مثبت) و تهدیدهای (آثار منفی) موجود برای صنایع غذایی استان آذربایجان شرقی و ایران، پیشنهاداتی برای تقویت فرصت‌ها و تبدیل تهدیدها به فرصت‌ها ارائه می‌شود:

- پیوستن ایران به این سازمان باعث خواهد شد که بسیاری از بنگاه‌های کوچک استان به علت عدم توانایی رقابت با شرکتهای خارجی ورشکست شده و به تدریج حذف شوند، ولی همان طور که کارشناسان نیز بدان معتقدند الحاق به این سازمان دروازه‌های جدیدتری را به روی محصولات غذایی ایران و استان آذربایجان شرقی گشوده و در بلندمدت باعث رونق تولیدات و صادرات صنایع غذایی استان خواهد شد.
- برای دستیابی به شکوفایی اقتصادی و به منظور عملی نمودن ظرفیت‌های فراوان بالقوه و بالفعل نظام اقتصادی کشور باید جهت کلی حرکت استراتژیک را در مسیر جهانی شدن مجموعه اقتصاد

- و بخصوص در بخش‌های کشاورزی و صنایع غذایی انتخاب و با انسجام و قاطعیت دنبال کرد. در این صورت است که می‌توان انتظار داشت ظرفیت‌های موجود در استان و همچنین در کشور به بهترین شکل ممکن مورد استفاده قرار گیرد.
- صادرات صنایع غذایی استان آذربایجان شرقی در حد بسیار پایینی نسبت به تولید قرار دارد و مازاد عرضه در بعضی گروه کالاها به شکل مناسب به بازارهای جهانی عرضه نمی‌شود. لذا بازسازی و نوسازی و تجهیز واحدهای صنایع غذایی، افزایش کیفیت محصولات تولیدی و انطباق آنها با استانداردهای جهانی مورد پذیرش سازمان جهانی تجارت در آستانه ورود به بازارهای جهانی و عضویت در (WTO) باعث خواهد شد تا صنایع غذایی استان توان رقابتی خود را پس از الحاق به این سازمان از دست ندهد.
 - جایگزینی موانع غیرتعرفه‌ای با معادل تعرفه‌ای؛ چرا که موانع مختلف غیرتعرفه‌ای در کوتاه مدت سبب کنترل صادرات و واردات می‌شود ولی در بلندمدت واردکنندگان و صادرکنندگان راه‌حل‌های برخورد کارآمد با این موانع را پیدا می‌کنند.
 - ارتباط با تجار خارجی برای جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در واحدهای صنعتی
 - سیاست‌های حمایتی و تشویقی دولت باید در یک دوره زمانی مشخص جهت ایجاد انگیزه برای صادرات باشد (تور حمایتی باید توأم با تور ایمنی باشد).
 - حضور مستمر و فعال واحدها در نمایشگاه‌های بین‌المللی و اعطای مشوق برای حضور موثر تولیدکنندگان در بازارهای خارجی

منابع و مأخذ

۱. بهکیش، محمدمهدی (۱۳۸۱) «اقتصاد ایران در بستر جهانی شدن»، تهران، نشر نی، چاپ دوم
۲. دلاور، علی (۱۳۸۳) «مبانی نظری و عملی پژوهش»، تهران، انتشارات رشد
۳. پیراسته، حسین (۱۳۷۷) «شناسایی مزیت‌های نسبی منطقه‌ای در ایران با تاکید بر صنایع استان آذربایجان شرقی»، فصلنامه پژوهشنامه بازرگانی، شماره ۶
۴. تارو، لسترت؛ ترجمه: کیاوند، عزیز (۱۳۷۶) «آینده سرمایه‌داری»، تهران، انتشارات آگاه
۵. سایت رسمی مرکز آمار ایران، www.Sci.org.ir
۶. سالنامه آماری کل کشور، ۱۳۸۴
۷. خاکی، غلامرضا (۱۳۸۲) «روش تحقیق در مدیریت»، تهران، مرکز انتشارات علمی دانشگاه آزاد اسلامی، چاپ دوم
۸. کیلی، ری؛ مارفلیت، فیل، ترجمه: نورائی بیدخت، حسن؛ شیخ علیان، محمدعلی (۱۳۸۰) «جهانی شدن و جهان سوم»، تهران، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی، چاپ اول
۹. خبرنامه رویدادها و تحولات سازمان جهانی تجارت، دفتر تام‌الاختیار WTO در ایران، سال‌های ۱۳۸۲-۱۳۸۴
۱۰. خبر نامه، نشریه تخصصی صنایع غذایی ایران، شماره ۱۱
۱۱. فرح بخش، ندا؛ نوروزی، بیتا (۱۳۸۰) «تجزیه و تحلیل توانمندی‌های تولیدی و صادراتی صنایع غذایی ایران»، پژوهش‌های بازرگانی، شماره ۱۹
۱۲. مهر نوش، مینا (۱۳۸۵) «اندازه‌گیری جهانی شدن»، بررسی‌های بازرگانی شماره ۱۷
۱۳. ندائی، میترا (۱۳۸۴) «بررسی اثرات سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر انتقال تکنولوژی»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد اقتصاد - دانشکده اقتصاد و حسابداری - دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز
۱۴. نیکومرام، هاشم؛ حیدرزاده، کامبیز (۱۳۸۳) ارزیابی تاثیر گرایش کار آفرینانه و بازاریابی بر عملکرد کسب‌وکار شرکت‌های تولیدی، مجله اقتصاد و مدیریت، شماره ۶۳
۱۵. صنایعی، علی (۱۳۸۰) «بازاریابی و تجارت الکترونیک»، انتشارات جهاد دانشگاهی اصفهان، چاپ دوم.
۱۶. قانع بصیری، محسن (۱۳۸۲) «جهانی شدن با نگرشی بر حوزه سیاست»، اقتصاد و فرهنگ، مجله مدیریت، شماره ۷۶-۷۵
۱۷. تقوی، مهدی (۱۳۷۱) «نظریه تجارت بین‌الملل»، تهران، انتشارات آموزش و انقلاب اسلامی، چاپ اول.
۱۸. عادل، محمدحسین (۱۳۸۰) «اقتصاد بین‌الملل و بازرگانی خارجی ایران»، تهران، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور
۱۹. یزدان‌پناه، احمد؛ صادقی یارندی، سیف ا... (۱۳۷۶) «کشورهای در حال توسعه و سازمان جهانی تجارت، فرصت‌ها و چالش‌ها»، موسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی

20. Agarwal, James; Wu, Terry (2004) «Chinas entry to WTO: global marketing issues, impact, and implications for china», www.emeraldinsig
21. Bazansoon, Keit, Globalization benefit and challengers, Journal of world trade, 2004
22. Downes, Gerard (2006) «TRIPsand food security», British Food Journal
23. Hathaway, Steve (1998) "Management of food safety in international trade» www.elsevier.com/locate/foodcontrol
24. Internatinal Trade Center (ITC), 2004,« Country Market Analysis Profile, Iran»
25. Peter A.G Van Bergeijk and Nico W. Mensink, Measuring Globalization, Journal of World Trade, 1997
26. Sachs, Jeffrey D and Andrew Warner, Economic Reform and the Process of Global Integration, Brooking Papers on Economic Activity, 1995
27. Subedi, Surya P, The (2003) «World Trade Organization the European Union and the Liiberalization of Trade in Agriculture», Food Journal, number 5
28. Understanding The WTO, 2005, www.wto.org

Consequences of Joining WTO In Iranian food Industry

H. Vazifehdoust, Ph.D.

B. Safavi, Ph.D.

B. Ahmadi, M.A.

Abstract

Globalization and sustainable development are of most important economic issues of any country that will not be successfully handled without adequate foreign exchange supply and improvement of domestic production (especially in advantageous industries). Food industries are one of significant advantageous industries of Iran and enjoy many production advantageous including plenty of economical raw materials, excess and trained human resources, etc. the main question of the current research investigates the positive and negative consequences of Iran's joining to WTO on domestic food industries (Azarbayjan Sharghi as the sample). All of active companies in food production and export in the province of Azarbayjan Sharghi with 50 or more employees have been chosen as the statistical sample. Using questionnaires, the information is gathered from the highest person in charge for marketing, financial, administrative and supervisory functions. The results suggest that the Iran's join to WTO will lead to bankruptcy of traditional and small food producers in short and medium time due to competitive incompetencies in sales price, quality, etc. However, regarding potentials of the country (Azarbayjan Sharghi, in specific) in food industries, if mechanized production systems are employed and word-level quality, packaging and standards be considered, the domestic industry can compete internationally.

Keywords: globalization, WTO, direct foreign investment, food industries.